

Саме за рахунок оперування гендерними розбіжностями у сприйнятті та тлумаченні статевих ролей своєї сучасності Ірина Вільде створює світ істини й художньої правди, який переконливо сприймається читачем.

На нашу думку, не втратили своєї актуальності і потреби подальших досліджень особливості поетики Ірини Вільде, пов'язані з гендерною детермінацією та проблематикою як провідною, оскільки саме в такий спосіб письменниця коригувала картину дійсності і канони художності.

Література

1. Вільде І. Наші батьки розійшлися / Ірина Вільде // На порозі. – К. : Держ. вид-во «Художньої літератури», 1955. – С. 17–54.
2. Вільде І. Отець Аркадій / Ірина Вільде // На порозі. – К. : Держ. вид-во «Художньої літератури», 1955. – С. 251–329.
3. Зборовська Н. Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури / Ніла Зборовська. – К. : Академвидав, 2006. – 498 с.

Сіробаба М.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та літератури Донбаського державного педагогічного університету

УДК 821.161.2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ РИСИ ЛІРИКИ ВАСИЛЯ БОРОВОГО

У статті робиться спроба в загальних концептуальних рисах окреслити літературний портрет харківського поета В. Борового за допомогою визначення ідейно-тематичних засад його поезій, а також аналізу цих поезій з точки зору поетикальних вимірів (фоніки, метрики, стилістики тощо). Встановлено, що відправною точкою світоглядного кредо ліричного «Я» наразі є біографія митця, на долю якого випало чимало життєвих поневірянь, у тому числі звинувачення в антирадянській діяльності й тривале ув'язнення. Цим детермінується доволі помітна кореляція творів фігуранта з широко представленою в нашій літературі в'язничною поезією, а також зі здобутками представників «розстріляного відродження». Принагідно наголошено на відсутності будь-яких виявів новаторства чи експериментаторства.

***Ключові слова:** ідейно-тематичні засади, світоглядне кредо, біографія митця, поетикальні виміри.*

Серобаба Н.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського мови та літератури Донбасського державного педагогічного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЧЕРТЫ ЛИРИКИ ВАСИЛИЯ БОРОВОГО

В статье предпринимается попытка в общих концептуальных чертах отобразить литературный портрет харьковского поэта В. Борового при помощи определения идейно-тематических основ его поэзий, а также анализа этих поэзий с точки зрения поэтикальных измерений (фоника, метрика,

стилистики и пр.). Установлено, что отправной точкой мировоззренческого кредо лирического «Я» в данном случае является биография художника, на долю которого выпало немало жизненных мытарств, в том числе обвинение в антисоветской деятельности и продолжительное заключение. Этим детерминируется довольно заметная корреляция сочинений фигуранта с широко представленной в нашей литературе тюремной поэзией, а также с наработками представителей «расстрелянного возрождения». Попутно акцентируется на отсутствии каких-либо проявлений новаторства или экспериментаторства.

Ключевые слова: идейно-тематические основы, мировоззренческое кредо, биография художника, поэтикальные измерения.

Sirobaba M.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Ukrainian Language and Literature Department, Donbas State Teachers' Training University

THE CONCEPTUAL FEATURES OF VASYL BOROVIY'S LYRICS

The author makes an attempt to reflect the literary portrait of the Kharkiv poet V. Borovy's in general conceptual features using the ideological and thematic basics of his poetry as well as the analysis of these verses from the point of view of poetic dimensions (phonics, metrics, stylistics, etc.) in the article. It is established that the starting point of the worldview credo of the lyric "I" in this case is the artist's biography, which has resulted in a lot of life-related ordeals, including accusations of anti-Soviet activity and prolonged imprisonment. This determines a fairly significant correlation of the writer's works with the widely represented in our literature prison poetry as well as with the works of the representatives of the "shot renaissance". The author also emphasizes the absence of some manifestations of innovation or experimentation.

Key words: ideological and thematic basics, worldview credo, artist's biography, poetical dimensions.

Постановка проблеми. Творча спадщина В. Борового лишається в історії нашої літератури фактично не дослідженою, попри доволі помітний її, спадщини, обсяг (сім окремих поетичних збірок, книги статей і спогадів, твори, надруковані в періодиці й антологіях). Це ігнорування, напевно, неважко пояснити, взявши до уваги той факт, що 1947 року письменника було засуджено за звинуваченням в антирадянській діяльності під час німецької окупації й ув'язнено на десять років. Через дев'ять років справу було переглянуто, судимість знято, ще через дев'ять – його прийнято до Спілки письменників України, з якої під час чергової хвилі репресій (1973) виключено, зрештою 1990 року поновлено зі збереженням стажу. Зрозуміло, що всі ці перипетії не могли відіграти роль каталізатора в справі детального вивчення творчих здобутків митця, принаймні, в радянській Україні. (Як аналогію можна навести факт дистанціювання від хворої людини нерідко навіть її рідних, що

пояснюють наявність в хворому організмі від'ємної енергетики, яку здоровий організм відторгає).

Аналіз останніх досліджень. У пострадянські часи центром уваги стає не так уміння писати, як здатність епатувати публіку (чого варті, наприклад, самі назви творів на кшталт «Соняшники в трусах» чи «Польові дослідження українського сексу», обидва з яких написані, до речі, представницями слабкої статі). Таким перебігом подій, як виглядає, не передбачається виділення належного місця навіть для постатей рівня лауреатів-шевченківців Л. Талалая й Т. Мельничука, не кажучи вже про В. Борового. Розуміючи, що це твердження здатне викликати полеміку, задекларуємо небажання полемізувати з цього приводу, обмежившись констатацією саме такого розуміння нами ситуації. Складовою вказаного розуміння, крім уже висловленого, вважаємо те, що в нашому літературознавстві (чи, якщо вужче, в історії української літератури) стосовно такої персоналії, як В. Боровий утворилася своєрідна лакуна. Стислі біобібліографічні довідки, вміщені в антологіях «Очима серця» та «Слобожанська яса», закрити цю лакуну не можуть.

Актуальність нашої праці витікає зі щойно сказаного, оскільки об'єктивність магістральних досліджень у літературознавстві, як і в будь-якій іншій галузі науки, має спиратися на максимальну повноту контексту, а одним із шляхів досягнення цієї повноти є ліквідація означених лакун.

Тож за **мету** собі ставимо спробу бодай у загальних концептуальних рисах окреслити портрет В. Борового-лірика, що уможлиблюється розв'язанням таких **завдань**, як визначення ідейно-тематичних засад його поезій, а також аналіз цих поезій з точки зору поетикальних вимірів (фоніки, метрики, стилістики тощо). Принагідно зазначимо, що концепція тут фігурує в своєму хрестоматійному тлумаченні, тобто як система поглядів на те чи інше явище.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відправною точкою поезій нашого митця в ідейно-тематичному аспекті є, звичайно ж, його біографія, життєві поневіряння, бо, як сказав польський майстер афоризму Станіслав Єжи Лець (цитуюмо в перекладі С. Черфаса), *«Тому, хто раз хотів був в темниці, / Сны в клетку вечно будут сниться»* [5]. Левова частка цих поезій без будь-яких натяжок і пересмикувань корелюється з досить, на жаль, широко представленою в нашій літературі в'язничною поезією, найвідомішими авторами якої є І. Світличний, В. Рубан, В. Стус, Т. Мельничук, а також їхні попередники П. Грабовський та І. Франко. Вслід за останнім В. Боровий міг би повторити рядки одного з «Тюремних сонетів», якими ліричний герой відповідає на закиди «естетиків» щодо того, що в його творах бракує «краси й пишнот»:

*...Ми ж тут живемо в клоаці,
То й де ж нам взяти кращих декорацій?* [11, с. 155].

«Декорації», до речі, фактично не змінилися попри часову відстань у сім десятиріч і зміну (принаймні, номінально) суспільного ладу: «вонючі сіни», «скрипливі двері», «стражники понурі», «смертельний холод», «паркан тюремний», «грубі мури», «ковані двері» (І. Франко); «мури кам'яні», «колючий дріт», «конвою крик», «виття вівчарок», «занімілі вартові», «важкі лискучі ґрати», «мерзлота», «кайло» (В. Боровий). Єдиним чинником диференціації наразі бачиться географія, оскільки місцем митарств І. Франка є Австрія («багно гнилеє між країв Європи»), яка хоч і «не січе, не б'є, в Сибір не шле», але, уподібнившись до упиря, «із серця соки ссе», а юдолю В.Борового є саме Сибір, Нориллаг, «студені вітри Півночі» [див. 8, с. 34–51; 11, с. 151–174]. Утім, не виглядатиме безглуздом припущення про те, що й Каменярь опинився б у тому ж Сибіру, якби дожив до часів переходу Галичини під юрисдикцію Росії.

Російський футурист В. Маяковський у своїй літературознавчій праці «Как делать стихи?» зазначав: «Опис сучасності дійовими особами сьогоднішніх боїв завжди буде неповним, навіть невірним, у будь-якому разі – однобічним» [6, с. 680]. Розуміючи, що йдеться про засади об'єктивності художнього відображення дійсності (точніше про причини його необ'єктивності), не можемо сприйняти цю думку беззастережно. Адже об'єктивний умовивід чи не завжди є результатом інтегрування певної кількості суб'єктивних суджень. Доволі промовистим прикладом щодо цього є, зокрема, перша частина Нового Заповіту, де картини земного життя Ісуса Христа, подані у викладі чотирьох авторів, у кінцевому підсумку зливаються в довершене й органічно оформлене Євангеліє. Так само щойно згадані описи нашими поетами елементів в'язничного побуту, що, попри віддаленість у часі й просторі, як бачимо, збігаються майже до деталей, якщо й не спростовують, то щонайменше ставлять під сумнів міркування В. Маяковського, тобто не дають підстав для недовіри (чи то пак для звинувачень у необ'єктивності відображення). Тож і не спостерігаємо жодних ознак кокетства чи порожнього пафосу в словах «Не болить мені з золотом скриня чужа – / Найдорожчий метал переточить іржа», що ними починається вірш «Читаючи Сквороду», як і в заключних рядках цього твору:

*Є один – найтривкіший, нетлінний запас:
Твій у вічності час,
Мій у вічності час –
Той, що нитку снує життєдайну для нас,
Щоб людиною бути,
Поки ще не згас!* [9, с. 440–441].

У передмові до посмертного видання творів «двигуна руху шістдесятників» (за образною номінацією Б. Гориня) І. Світличного авторства М. Коцюбинської містяться слова, що допомагають якнайточніше окреслити критерії підходу до поезії, про яку говоримо: *«На думку Ч. Мілоша, опозиційний твір здебільшого не має тривалої мистецької вартості. А от Ж. Кокто вважає кожного поета опозиціонером. І такі твердження, гадаю, полярні лише на перший погляд»* [4, с. 21–22]. За всієї позірної парадоксальності ситуації логіка тут не постраждала, бо це, здається, один із тих випадків, коли математики кажуть, що одне не виключає іншого. До того ж навряд чи можна при визначенні мистецької вартості твору починати з виставлення маркерів на кшталт «опозиційність / лояльність» чи «конформізм / нонконформізм». Адже в нинішніх реаліях, як стверджує сучасний літературознавець П. Білоус, *«Набуло ваги те, чи зуміє поет побачити об'єкт своєї творчої уваги у незвичайному ракурсі, відкрити його насамперед для себе і для своїх читачів»* [1]. Утім, для більшої ясності слід зазначити, що нашому фігурантові все ж імпонує нонконформізм, яким наділене ліричне «Я» його «Долі», перебуваючи «із віком наодинці», який (нонконформізм) у вірші «Поетам ХХ-тих років» спостережено за *«степовими менестрелями», «в полотняних штанях українськими писателями»*. Тим, хто на відміну від крота чи ховраха не гладив *«своє розжиріле черево»*, сховавшись у норі, хто *«до трону не повз по чини та кар'єру»*, адресовано слова:

*Ви не з ревнощів гинули на дуелі –
Світ жорстокий зукали ви
до бар'єру!* [8, с. 43].

Цілком зрозуміло, що credo представників «розстріляного відродження», відбите цими рядками, є водночас і credo самого В. Борового. З'ясування того, що є первинним, а що похідним у схемі «світогляд митця – доля митця», є непростим завданням. Напевно, її конкретизація цієї схеми однаково успішно може відбутися як з дотриманням прямого порядку слів, так і при інверсійному прочитанні. Принагідно наведемо думку російського письменника й дослідника літератури Д. Бикова про те, що *«...життя в поета, взагалі, й не має бути. Має бути робота, іноді секс, якщо хочеться»* [3, с. 108]. Слова ці (що їх без жодних натяжок можна віднести до розряду парадоксів) певною мірою є провокаційними, розрахованими, як і багато інших висловів Д. Бикова, на збурення усталеної думки (чому, наприклад, не вважаються складниками життя робота і секс?), на руйнування добутих серйозною дослідницькою працею результатів. Однак, ігнорування цих слів було б неправильним, оскільки вище наголошено

на важливості повноти контексту при висвітленні будь-якого кола питань.

М. Коцюбинська, що її ми вже встигли згадати, як на одному зі складників рисопису І. Світличного наголошує, зокрема, на такому: *«Загалом близька Світличному стилістика – терпка, свідомо не рафінована, без специфічних поетизмів, із виразним нахилом до «солоних» слів, сленгових зворотів, просторіччя ... Вишукано-поетична форма, високий архаїзм – і брутальний вульгаризм, і непарламентське слівце...»* [4, с. 20]. До лірики В. Борового цей елемент характеристики допасувати жодним чином не вдасться: ні «солоних слів», ні «сленгових зворотів» тут немає, попри те, що наш автор власне в ув'язненні провів не менше часу ніж «двигун руху шістдесятників». Теза посилюється тим фактом, що І. Світличний народився 1929-го року в селі на Старобільщині (тоді ще доволі патріархальному й побожному, принаймні, не схильному до «солоні» лексики), а В. Боровий – 1923-го в столичному на той час Харкові. Здається логічніше було б почути «брутальний вульгаризм» від містянина, ніж від вихідця з села, однак у цьому випадку логіку зламано, і ближчим до архетипу українця є містянин. Тож В. Боровий сприймається як ментально ближчий до старшого на два покоління й географічно віддаленішого І. Франка, ніж до сучасника й земляка (обидва ж бо зі Слобожанщини) І. Світличного. Певні нюанси різнять нашого фігуранта і з ще одним в'язнем сумління В. Стусом. Якщо останній у момент істини (втім, цей момент, за всіма свідченнями, тривав усе його не надто довге життя) виголошує: *«о світе, світе, царство сатани!»* [10, с. 5], то перший, за тих же обставин і з тією ж інтонацією, виголошує: *«Боже-Христе, страшні твого світу закони!»* [8, с. 47] (підкреслення наше. – М. С.). Не беремося визначити чия саме інтерпретація приналежності світу є істинною (цій проблемі, напевно, не кожен теолог дав би раду), наголосимо лишень на розбіжностях у розумінні одного й того ж явища, а також дотичних до нього причиново-наслідкових зв'язків. Не можна оминати увагою також той факт, що за підмічених розбіжностей, є й те спільне, що всі ці розбіжності нівелює: і В. Боровий, і В. Стус, і багато інших (згаданих тут і не згаданих) наших митців як мотто до своїх творів (принаймні, значної їхньої кількості) абсолютно вмотивовано могли б узяти рядок з М. Цвітаєвої *«Жизнь – это место, где жить нельзя»* [3, с. 465]. Адже неважко припустити, що і носій стоїцизму, і носій відваги приреченого мусили хоча б одного разу стикнутися з миттю глибокої зажури й сумніву, з необхідністю щонайменше замислитися над дилемою, яка є візитівкою данського принца. Інакшим перебіг подій, напевно, й бути не може (не всує згадаємо Ісуса Христа, коли він у Гефсиманії молитовно просив Отця пронести, якщо можна, мимо ту

чашу, яка Йому, Христу, призначена). Йдеться не про відступ, і не про вияв слабкості, а про своєрідну паузу перед подією високого рівня значущості (десь у цьому річищі знаходяться клішовані затишшя перед бурею та найгустіша темрява перед світанком), а ще, напевно, й про те, що поету-фронтовику С. Гудзенку блискуче вдалося передати ось у цих словах:

*Когда на смерть идут – поют,
а перед этим
можно плакать.
Ведь самый страшный час в бою –
Час ожидания атаки [7, с. 406–407].*

Що ж до питання, яким переймався шекспірівський Гамлет і яке, цілком зрозуміло, знаходиться в «гравітаційному полі» такої вічної теми, як «Життя і смерть», то воно, це питання, не є чужим і для нашого фігуранта, принаймні, для його ліричного «Я». Підтвердження цього знаходимо в таких поезіях, як «Ода творчій мислі», «Надгробна ода», «Молитва», «Останній монолог Куліша», «Сон чи ні? А лежу – ворухнутись боюся...», «Вересень каже: – Час і тобі...», «Матері моїй Анастасії» тощо. Два останні найбільш показові в цьому плані, до того ж вони, так би мовити, є ідейно спорідненими за наявності принципу наступництва. Так, у вірші «Матері...» читаємо: «*Матуся каже: «Вік перейшов – / Час, як зернині, в ріллю...»* [2, с. 174], а твір «Вересень каже...» завершується словами, що містять у собі висновок щодо теми в цілому:

*Як же на безвість себе спопелю,
Я – хто з живущого клану?!
Сій мене, Вересню, в теплу ріллю –
Я
Колоском
Устану! [8, с. 50].*

Бачимо наразі, що справа не обмежується лишень усвідомленням власної минулості, хоча якраз оце усвідомлення відіграє тут важливу роль. Адже, беручи до уваги широко розтиражовану сентенцію Ю. Лотмана, згідно з якою те, що не має кінця, не має сенсу, можемо стверджувати, що саме розуміння людиною своєї часовості в цьому світі, своєї конечності, спонукає її, людину, до пошуків сенсу земного буття. Результат цих пошуків ліричним «Я» В. Борового ми щойно процитували. Здається, висновки ним зроблені тяжіють радше до ідеалістичної системи Г. Гегеля, ніж до основ християнської етики, що певним чином дисонує з рядками «Молитви»: «*Господи! / ... / ... / Порятуй хоч душу Твого раба, / Ордою в снігах убієнного!*» [8, с. 38]. Утім, надто різким цей дисонанс не виглядає, він може сприйматися як ще одна ілюстрація

амбівалентності українця, на чому в своїх творах неодноразово наголошував магістр богослов'я І. Нечуй-Левицький. Узагалі ж, якщо говорити про ейдологію, слід зазначити, що в центрі уваги нашого фігуранта, крім названої вже «Життя і смерть», найчастіше перебувають такі перманентно запитані в мистецтві теми, як «Людина і світ», «Людина і Бог», «Добро і зло».

Що ж до власне поетикальних вимірів розглядуваних творів, то тут найхарактернішим здається те, що в них, цих творах, не простежується жодних виявів новаторства, експериментаторства чи чогось подібного. Складені вони за приписами силабо-тоніки з використанням рим не дуже високої якості (переважна більшість є однорідними й неточними). Найбільш удалою, з точки зору змістового наповнення, можна вважати риму «співець – мрець» («Надгробна ода»), але і її не назвеш взірцем евфонії. Не кращим є й стан речей у царині стилістики, адже з тропів можна виділити хіба що «сліпу біду» та «вітер часу плинний». Порушень формозмістової єдності також не помічено, тож можна сказати, що художній світ В. Борового вибудовано з використанням традиційних засобів поезики.

Усе викладене дозволяє зробити такі **висновки**:

1. Відправною точкою світоглядного кредо ліричного «Я» творів В. Борового є біографія митця, яка містить у собі низку життєвих поневірянь (ув'язнення за звинуваченням в антирадянській діяльності, реабілітація, виключення зі Спілки письменників, поновлення зі збереженням членського стажу тощо). Відображення цих компонентів життєпису детермінує віднесення проаналізованих творів до широко представленої в нашій літературі в'язничної поезії.

2. Конкретизація схеми «доля митця – світогляд митця» наразі однаково успішно може бути здійсненою як з дотриманням прямого порядку слів, так і при інверсійному її, схеми, прочитанні.

3. З точки зору ейдології, в центрі уваги нашого фігуранта найчастіше перебувають такі перманентно запитані в мистецтві теми, як «Життя і смерть», «Людина і світ», «Людина і Бог», «Добро і зло».

4. За поетикальними вимірами лірика В. Борового є зразком традиційної силабо-тоніки без жодних ознак новаторства чи експериментаторських шукань.

Перспективи подальших досліджень творчої спадщини В. Борового є практично необмеженими, оскільки вона, ця спадщина, до останнього часу не була об'єктом більш-менш серйозного рівня уваги обсерваторів української літератури ХХ ст. Напрямки, окреслені тут, можуть лягти в основу масштабніших розвідок у царині історії вітчизняного письменства.

Література

1. Білоус П. Михайло Пасічник : «Терзаю душу болем між домом і Донбасом» / П. Білоус // Режим доступу : <http://litgazeta.com.ua/reviews/myhajlo-pasichnyk-terzayu-dushu-bolem-mizh-domom-i-donbasom/>
2. Бочарник У. Українська література. 9 клас: Плани-конспекти уроків / У. Бочарник. – Харків : Веста: ТОВ Видавництво «Ранок», 2002. – 224 с.
3. Быков Д. Л. Тринадцатый апостол. Маяковский : Трагедия-буфф в шести действиях / Дмитрий Быков. – М. : Молодая гвардия, 2016. – 827 с.
4. Коцюбинська М. Іван Світличний, шістдесятник / Михайлина Коцюбинська // Світличний І. О. У мене – тільки слово. – Харків : Фоліо, 1994. – С. 5–27.
5. Лец С. «Хоть раз» / Лец Станислав Ежи // Режим доступу : http://zhurnal.lib.ru/c/cherfas_s/fraszki-1.shtml
6. Маяковский В. В. Сочинения : в 2-х т. / В. В. Маяковский. – М. : Правда, 1988. – Т. 2. – 768 с.
7. Мысль, вооружённая рифмами: Поэтическая антология по истории русского стиха. – Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1984. – 447 с.
8. Очима серця: Ув'язнена лірика / Упоряд. В. І. Боровий. – Харків : Основа, 1992. – 384 с.
9. Слобожанська яса : Антологія громадянської лірики кінця XVII–початку XXI століть. – Харків : Майдан, 2006. – 1008 с.
10. Стус В. Золотокоса красуня : Вірші / упоряд. Д. Стуса / В. Стус. – К. : Слово і час, 1992. – 48 с.
11. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50-ти т. / І. Я. Франко. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 1. – 502 с.

Тищенко О.

*– старший викладач кафедри української мови та літератури
Донбаського державного педагогічного університету*

УДК 821.161.2-1(73).09

**СВІТ ЦИВІЛІЗАЦІЇ В ПОЕЗІЇ ЮРІЯ ТАРНАВСЬКОГО:
ЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТСЬКИЙ ВИМІР**

Свідомість Ю. Тарнавського формувалася в умовах активної цивілізації американського світу. Останній, як і зумовлена ним життєва професіоналізація письменника, визначили характер світобачення поета і його художнє вираження. Сприйнявши екзистенціалізм за ідеологічну (світоглядну) платформу своєї творчості, Ю. Тарнавський і створив відповідну модель світу, що змістовно спроектована на світ цивілізації.

Ключові слова: екзистенціалізм, цивілізація, ліричний герой, суб'єктивізм, інтерпретація.

Тищенко О.

– старший преподаватель кафедры украинского языка и литературы Донбасского государственного педагогического университета

**МИР ЦИВИЛИЗАЦИИ В ПОЭЗИИ ЮРИЯ ТАРНАВСКОГО:
ЭКЗИСТЕНЦИАЛИСТИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ**

Сознание Ю. Тарнавского формировалась под влиянием модели цивилизации американского мира. Последний, как и обусловленная им